

RAYMOND E. BROWN, *The Community of the Beloved Disciple. The Life, Loves, and Hates of an Individual Church in New Testament Times*, New York-Ramsey-Toronto 1979, 204.

Poczynając od 1959 r., R. E. Brown systematycznie publikuje wyniki swych badań i refleksji na temat czwartej Ewangelii i listów Janowych. Pełne i oryginalne ujęcie problematyki czwartej Ewangelii zaprezentował on w dwutomowym komentarzu w serii *The Anchor Bible* (1956 i 1970 r.), a podsumowaniem badań nad listami Janowymi będzie komentarz w wymienionej serii, który ma się ukazać w roku bieżącym. Omawiana książka stanowi pomost między obydwoma komentarzami. Autor wyjaśnia w niej swoje poglądy na temat historii wspólnoty Umilowanego Ucznia.

Na książkę składa się krótka przedmowa (s. 5—7), opis treści (s. 9—11), wstęp (s. 13—24), cztery rozdziały przedstawiające kolejne fazy rozwoju chrześcijaństwa Janowego (s. 25—164), podsumowanie historii wspólnoty Janowej (s. 166—167), zestawienie różnych ugrupowań religijnych w zasięgu Kościoła Janowego (s. 168—169), dodatek na temat nowszych rekonstrukcji historii Kościoła Janowego (J. L. Martyn, G. Richter, O. Cullmann, M.-É. Boismard, W. Langbrandtner — s. 171—182), drugi dodatek na temat roli kobiet w czwartej Ewangelii (s. 183—198) oraz dwa indeksy: bibliograficzny (s. 199—200) i rzeczowy (s. 201—204).

We wstępie autor porusza problem i metodę wyodrębnienia eklezjologii Janowej w czwartej Ewangelii, precyzując pojęcie wspólnoty Umilowanego Ucznia. Wychodzi on z założenia, że materiał czwartej Ewangelii (tradycje, źródła i redakcje) pochodzi z łona wspólnoty Janowej i dlatego zawiera informacje na temat historii i struktury tej wspólnoty. Jednak w odróżnieniu od Wellhausena i Bultmanna, dla których czwarta Ewangelia pierwszorzędnie stanowi odbicie sytuacji kościelnej, a tylko drugorzędnie historii Jezusa, Brown trzyma się poglądu, że Ewangelia tylko drugorzędnie dostarcza nam danych na temat sytuacji kościelnej z okresu jej redakcji i z prehistorii.

R. E. Brown wyróżnia cztery fazy w rozwoju chrześcijaństwa Janowego: fazę preewangelijną, fazę redakcji czwartej Ewangelii, fazę redakcji listów Janowych i fazę po napisaniu listów. Pierwsza faza (s. 25—58) obejmuje początki wspólnoty Janowej oraz jej relacje do judaizmu koło połowy I w. Punktem wyjścia do rekonstrukcji pierwszej fazy są badania J. L. Martyna (przedstawione głównie w dziele *History and Theology in the Fourth Gospel*, Nashville 1968) dotyczące śladów konfrontacji Kościoła Janowego z oficjalnym judaizmem po 70 r. w czwartej Ewangelii. Ewangelia Janowa suponuje wyłączenie wyznawców Chrystusa z synagog (9, 22; 16, 2), które miało miejsce koło 85 r. na synodzie w Jamni. Według Browna w Ewangelii są również ślady dyskusji między wyznawcami Chrystusa a judaizmem sprzed 70 r. Pierwotną macierz wspólnoty Janowej stanowiła żydowska grupa wyznawców Jezusa wywodząca się z kół Jana Chrzciciela. Wypracowała ona tzw. niższą chrystologię, która polegała na aplikacji do Jezusa mesjańskich tytułów ze Starego Testamentu i z literatury międzytestamentowej. Ważnym wydarzeniem w rozwoju wspólnoty Janowej było przyjęcie do niej Hellenistów i Samarytan, którzy wnieśli ze sobą radykalne poglądy na temat kultu świętynnego i tzw. wyższą chrystologię, polegającą na uwydatnieniu bóstwa Jezusa. Już w fazie preewangelijnej wspólnota Janowa, rozwijająca się w łonie judaizmu, miała znamiona uniwersalistyczne, gdyż była otwarta zarówno na Samarytan, jak i na pogan.

Drugą fazę chrześcijaństwa Janowego (s. 59—91) wskazuje horyzont kościelny głównej redakcji czwartej Ewangelii (koło 90 r.). W czwartej Ewangelii wspólnota Janowa znajduje się w konfrontacji z judaizmem oficjalnym, światem i kołami Jana Chrzciciela. W tej fazie również chrześcijaństwo jest zróżnicowane; obok wspólnoty Janowej występują krypto-

chrześcijanie (np. 12, 42), chrześcijanie pochodzenia żydowskiego o wierze chwiejnej (np. 6, 60—66; 8, 31 mn.) oraz chrześcijanie Kościołów apostołskich. Kościoły Janowe wykazują pozytywne nastawienie do innych grup apostołskich, ale mają wobec nich świadomość pewnej wyższości. Symbolizuje to postawa Umiłowanego Ucznia wobec Piotra. Umiłowany Uczeń — według Browna — jest postacią historyczną, różną od ewangelisty i prawdopodobnie różną od Jana syna Zebedeusza (w komentarzu identyfikuje on Umiłowanego Ucznia z Janem apostołem).

Trzecią fazę (s. 93—144) reprezentują listy Janowe (ok. 100 r.), które informują nas o rozłamie we wspólnocie Janowej (por. 1 J 2, 19). Zdaniem Browna rozłam ten dokonał się na tle interpretacji czwartej Ewangelii w sprawach chrystologii, etyki, eschatologii i pneumatologii. Listy wskazują na znaczne powrodozenie secesjonistów (1 J 4, 5), przestrzegają przed fałszywymi nauczycielami (1 J 2, 27; 2 J 10—11) i starają się zacieśniać więzy między wiernymi oraz skupić ich wokół Prezbitera.

W czwartej fazie chrześcijaństwa Janowego (s. 145—164) następuje jego podział na dwie grupy. Secesjoniści zrywają więzy z bardziej konserwatywną grupą Prezbitera i zostają później wchłonięci przez takie herezje, jak doketyzm, gnostycyzm, Keryntosa i Montana. Oni pierwsi szeroko rozpowszechnili czwartą Ewangelię, gdyż w jej chrystologii i pneumatologii widzieli uzasadnienie swoich pozycji. Natomiast wspólnota Prezbitera zanurza się w tym, co Ignacy Antiocheński nazywa „Kościołem katolickim”, który rozpowszechnia wyższą chrystologię wspólnoty Janowej, ale nie eksponuje jej doktryny o Paraklecie, włączając ją w strukturę autorytatywnego nauczania Kościoła.

Z pobieżnego przeglądu tematyki książki Browna można zauważyć, że podaje on przejrzystą rekonstrukcję historii Kościoła Janowego w oparciu o wnikliwe odczytanie danych czwartej Ewangelii i listów Janowych. Wprawdzie w tej rekonstrukcji chrześcijaństwa Janowego wiele punktów ma charakter hipotetyczny, ale fachowa analiza tekstów, obiektywna i konstruktywna krytyka poglądów innych autorów oraz kompleksowe potraktowanie problemu, umacnia czytelnika w przekonaniu, że nakreślona linia rozwojowa wspólnoty Umiłowanego Ucznia jest realna i prawdopodobna.

Kraków

KS. STANISŁAW MĘDALA CM

WALTER BEYERLIN (wyd.), *Religionsgeschichtliches Textbuch zum Alten Testament*, Berlin 1978, s. 303.

Jest to jeden z tomów uzupełniających komentarz do ST: *Das Alte Testament Deutsch*. Po wprowadzeniu wydawcy W. Beyerlin'a (s. 21—28) zostały zaprezentowane i podane w tłumaczeniu niemieckim następujące grupy tekstów: Teksty egipskie (H. Brunner, s. 29—93), mezopotamskie (H. Schmökel, s. 95—168), hetyckie (C. Kühne, s. 169—204), ugaryckie (K. H. Bernhardt, s. 205—243) i północnosemickie z I tysiąclecia przed Chr. (E. Lipiński, s. 245—284). Książka zawiera ponadto: wykaz ilustracji w tekście (s. 13—14), wykaz skrótów (s. 15—18), słowniczek pojęć i terminologii związanej z tematem publikacji (s. 19—20), skrowidz rzeczowy (s. 285—293), skrowidz tekstów biblijnych (s. 294—303) oraz 4 fotografie dochowanych zabytków literackich Starożytnego Wschodu.

W. Beyerlin w swoim bardzo szczegółowym wprowadzeniu do całości prezentuje profil niniejszego wyboru tekstów (wyłącznie teksty związane z religią), uzasadnia dokonany wybór (teksty podstawowe, pominięte